

בענין כל שיש בו מחמשת המינים מברך עליו במ"מ

כתב השו"ע (סי' ר"ח ס"ב) חמשת מיני דגן ששלקן או כתשן ועשה מהם תבשיל כגון מעשה קדירה הרפופת וגרש כרמל ודייסא, אפי' עירב עמהם דבש הרבה יותר מהם או מינים אחרים הרבה יותר מהם מברך עליו במ"מ ולבסוף על המחיה, אבל אם לא נתן הדגן בתבשיל אלא לדבוק ולהקפותו בטל בתבשיל.

ומקורו דבריו מדברי הגמ' בברכות (ל"ו ע"ב) - חביץ קדירה וכן דייסא רב יהודה אמר שהכל נהיה בדברו רב כהנא אמר במ"מ, בדייסא גרידא כו"ע לא פליגי דבמ"מ כי פליגי בדייסא כעין חביץ קדירה, רב יהודה אמר שהכל סבר דובשא עיקר, רב כהנא אמר במ"מ סבר סמידא (סולת) עיקר. א"ר יוסף כותיה דרב כהנא מסתברא דרב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו במ"מ.

וכן אמרינן שם (ל"ו ע"ב) - אמר רבא האי רהיטא דחקלא דמפשי ביה קימחא מברך במ"מ מ"ט דסמידא עיקר, דמחוזא דלא מפשי ביה קימחא מברך עליו שהכל נהיה בדברו מ"ט דובשא עיקר. והדר אמר רבא אידי ואידי במ"מ דרב ושמואל דאמרי תרוייהו כל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו במ"מ.

ומפשטות דברי השו"ע הכא נראה דס"ל דכלל הוא דתבשיל שיש בו מה' המינים לעולם מברך עליו במ"מ אא"כ לא נתן את הדגן אלא ע"מ לדבוק ולהקפותו.

והנה במג"א (סי' קס"ח ס"ק ל') כתב וז"ל: נ"ל דאם מפרר מעט לחם עד דק לתוך השכר חס כדי שיתן בו טעם אינו מברך רק שהכל על השכר ועסי' ר"ח ס"ו, וז"ל הרמב"ם פ"ג כל תבשיל שעירב בו אחד מה' מינים בין קמח בין פת מברך במ"מ ובלבד שלא יהיה טפילה כו', ועס"י ר"ד, והכא הלחם טפל דעיקר כוונתו לשתות השכר והלחם אין בו ממשות ודבר חשוב.

ומבואר בדברי המג"א דאע"ג דהדגן בא להטעים השכר ולא להקפותו ולדבוקו אפי' הכי ברכת השכר שהכל, כיון דהלחם טפל ואין בו ממשות ודבר חשוב. והביא ראיה לדבריו מדברי הרמב"ם.

והובאו דבריו להלכה **במשנ"ב** (סי' קס"ח ס"ק ס"ב).

איברא דהמעין בר"מ יראה דאין הדברים מפ' להדיא בדבריו, וביותר ד"ל דמדברי הר"מ משמע להיפך מדברי המג"א, דז"ל הר"מ שם (פ"ג ה"ד-ה"ו): קמח של אחד מחמשת המינים שבשלו בקדירה בין לבדו בין שעירבו עם דברים אחרים כגון לביבות וכו', וכן כל תבשיל שעירב בו אחד מחמשת המינים בין קמח בין פת בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות. במה דברים אמורים בשהיה אותו המין חשוב אצלו ולא היה טפילה אבל אם היה אחד מחמשת המינים שעירב טפילה אינו מברך אלא על העיקר ופוטרו את הטפילה וכו', כיצד היא הטפילה המעורבת לפת או כרוב שבשלו וערב בו קמח של אחד מחמשת המינים כדי לדבוק אינו מברך עליו בורא מיני מזונות שהלפת הוא העיקר וקמח זה טפילה שכל דבר שמערבין אותו כדי לדבוק או כדי ליתן ריח או כדי לצבוע התבשיל הרי זה טפילה לו אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובת הרי הוא עיקר. לפיכך מיני דבש שמבשלין אותן ונותנין בהן חלב חטה כדי לדבוק ועושין מהן מיני מתיקה אינו מברך עליו בורא מיני מזונות מפני שהדבש הוא העיקר. עכ"ל.

הרי דמבואר בדבריו דהא דהוי החמשת מיני דגן בגדר טפילה היינו ככה"ג שנתנו "כדי לדבוק או כדי ליתן ריח או כדי לצבוע התבשיל", אבל ככה"ג שנתנו "כדי ליתן טעם בתערובת" הוי החמשת המינים עיקר ומברך עליו במ"מ.

וצ"ל דהמג"א למד מתחילת דברי הר"מ שכתב "בד"א בשהיה אותו המין חשוב אצלו ולא היה טפילה" דר"ל דלעולם כל דהוי החמשת המינים טפילה אין מברך עליו אלא ברכת התבשיל, ומש"כ בהמשך דבריו דכל שנתנו "כדי לדבוק או כדי ליתן ריח או כדי לצבוע התבשיל הרי זה טפילה", לאו בדוקא קאמר אלא אורחא דמילתא קתני, ואה"נ דה"ה בכל כה"ג דהוי החמשת המינים טפל לתבשיל מברך עליו את ברכת התבשיל, אע"פ שנתנו ע"מ לתת בו טעם.

המשך בעמוד הבא

גליון מ' - פ' ויחי ה'תשע"א / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב'

האם איכא איסור "לא ילבש" בגילוח הזקן

פסק השו"ע (י"ד סי' קפב סעי' ו) אסור לאיש ללקט אפי' שיער א' לבן מתוך השחורות משום לא ילבש גבר, וכן אסור לאיש לצבוע (שערות לבנות שיהיו) שחורות אפי' שיערה אחת משום "לא ילבש גבר שמלת אשה".

והנה אע"פ שהשו"ע (שם) לא כתב להדיא שדין זה נאמר גם על זקן הראש וכן החינוך (מצוה תקמ"ג) לא כתב זקנו, מ"מ **הרמב"ם** (ע"ז פ"ב ה"י) כתב להדיא "מראשו או מזקנו". וכבר הקשה **הערוך לנר** (מכות כ: ד"ה ודבר זה אפ' בחול אסור) אמאי לא הזכירו הטשו"ע פרט זה.

אולם בתשובת צמח צדק (ליובאוויטש י"ד סי' צג אותיות ח-ט) נקט כמבואר ברמב"ם הנ"ל דגם בזקנו אסור מן התורה, וביאר דאע"ג דבעינן נוי אשה וכמו שכתוב "שמלת אשה", והרי נשים אין להם זקן, מ"מ כיון שהוא מתיקוני אשה חשוב נוי אשה.

ולפ"ז יצא לחדש דכיון שהצובע שיערו עובר על איסור זה מחמת כי עי"ז נראה בחור והוי נוי לגבי תיקוני אשה, כל שכן מגלח שער זקנו במספרים כעין תער דהוי יפוי. וכן כל ענין שהאיש מתנאה להיות נראה בחור ולא זקן הרי זה מתנאה בנוי אשה, ע"כ.

[ועיין **במהרש"ם** (ה"ב רס"י רמ"ג) שכתב בשם **האמרי אש** (י"ד סי' נה) דע"י גילוח הזקן עובר משום "ובחקותיהם לא תלכו", ואפי' עי"י סם הרי מביא את עצמו לידי חשד שיחשדוהו שעשה כדי לפנות את עצמו, והרי חשש חשדא דאורייתא הוא. אולם עיין **באג"מ** (אה"ע ה"ב סי' יב) שמבואר שבימינו ליכא חשדא למי שמגלח זקנו].

אלא שהיה מקום לחלק דשאני גילוח הזקן דאינו ענין של אשה דלא שייך זה אצלה כלל, משא"כ צביעה ונטילת שיערה לבנה מתוך השחורות דשייך עכ"פ בשיער האישה ועל כן תקוני אשה קרינן ליה.

שו"מ באג"מ (י"ד ח"ב סי' סא ד"ה ומה שהקשה בתר"ה מהא) שכתב כדרכינו והיינו דהאיסור נאמר בדברים שעושות הנשים לקשט את עצמן וכו' אבל שער הזקן שנבראו הנשים כן ולא מצד תיקון יופי הם בלא שערות בזקן, לא שייך למילף מאיסור לבישת שמלת אשה, ע"כ. [ועיין **בערוך לנר** (שם), **בתשובות והנהגות** (ח"ד סי' קצה ד"ה ומיהו) ו**בשד"ח** (כללים מע' הלמ"ד סוף

כלל קט"ז)].

ובר מן דין היה מקום לומר דכיון שהרבה נוהגים היום להתגלח (ללא חשש איסור י"בל תקיף" כמובן) שוב ליכא איסור כמש"כ **הרמ"א** (ריש סי' קפב וסי' קנו סעי' ב) בענין העברת שיער והסתכלות במראה. [אולם **בשו"ע** מבואר דאין היתר ככה"ג וכן נקט **בניאור הגר"א** (שם ושם).

ועי"ש **ברע"א**. **וברב פעלים** (ח"ג ה"ד ריש סי' יח) כתב שלדעת הרמ"א מנהג מהני בין יפוי האסור מה"ת או מדרבנן, ושמנהג בגדא"ד כהרמ"א].

וגדולה מזו חידש **הפרישה** (שם אות ה) על הא דכתב הטור דבמקום שמעבירין אנשים השיער, אם העבירו אין מכין אותו, וז"ל נר' דרצה לומר אנשים גוים דכיון דנהוג נהוג ולמדינן ממנהג הגוים. גם י"ל דעל ישראל קא' דהיכי דהנהיגו כן כולם יחד אין מוחין בידיהם, עכ"ל.

אלא דשו"מ **במהרש"ם** (ח"ב סי' רמג) שכתב דחס ושלום לסמוך על פירוש ראשון דגם להסתכל במראה וכל שאר דברים העכו"ם עושים כן ונמצא עתה עוקר כל דיני השו"ע.

אולם **בחדושי רע"א** (שם) הביא דברי הפרישה להלכה. [וכן ציין לדברי **הפריח שושן** (כלל ו' ס"ב) שגם הביא דברי הפרישה. ועיין **בערוגת הבשם** (י"ד סי' קלח אות ה)].

מיהו אכתי צ"ע מה שהקשה המהרש"ם על דברי הפרישה דנמצא אתה עוקר כל דיני השו"ע. ועל כרחך צריך לחלק ולומר דהיכא שאין העולם עושים כדי להדמות לאשה, דוקא אז אזלינן בתרייהו, אבל לא במה שעיקר כוונתם להדמות לאשה. שו"מ **בשבט**

הלוי (ח"ג סי' קיא אות ב) שכתב ג"כ לחלק דמה דאזלינן בתר מנהג העולם הוא דוקא לענין מראה שאין עושין לנוי ולקישוט דוקא כידוע, וכן לענין רבוי שערות בגוף שעושין מפני הבזיון. משא"כ מלקט לבנות שהוא נוי וכן מה שמלקטים היום האנשים הן ישראלים הן גוים פשוט שהוא כדי להראות כבחורים ולא כזקנים וא"כ היינו טעמא דאיסורא, ע"כ. ולפ"ז בנידון דידן לא שייך טעם זה כדי להתיר, ועי"כ צ"ל כטעם

הראשון, ודו"ק.

[ועיין **בהליכות שלמה** (תפלה פ"ב סוף הגה 34) שהביאו שהגרשז"א וצ"ל העיר, איך מחמירים בכל הדברים ואילו בזה אין חוששין למה שכתב הצ"צ הנ"ל הגם דדבריו חידוש הם. שוב העירוני מדברי החפץ חיים **בספר המצות הקצר** (אות קע"ז) בשם החינוך

(לא ידעתי מקומו) שעל השחתת זקן עוברים נמי משום "לא ילבש". ועיין **בארחות יוסר** (להגר"ח קניבסקי שליט"א, סי' ה) שגם הביא כן אפילו אם מספר במספרים.

מי שציוהו רופא לא לדבר למשך תקופה, האם חייב לצאת ידי"ח מצות התלויות בדבור על ידי אחר

כלל גדול מצינו בדברי הרדב"ז (ח"ג סי' תתסז) וז"ל: סומא אפי' למ"ד שחייב במצוות פטור מחיוב שניים מקרא ואחד תרגום כיון דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה, וזה אי אפשר בכתב דהא אינו רואה. וכן פטרינן ליה מכל מצוות התלויות בראייה אפי' שהם מן התורה וכו', וכ"ש שפטור מחיוב זה דהוי מדרבנן בעלמא, ואע"ג דהכא אפשר ע"י שמיעה לא מצינו דבר שיהיה פטור ע"י עצמו משום דלא שייך, ויתחייב ע"י אחרים, עכ"ד. [וכדבריו פסק להלכה בפמ"ג (סי' רפה מ"ז ס"ק ב) ועיין שם שכתב שמ"מ קריאת המגילה חייב משום פרסומי ניסא, ועיין בפמ"ג (סי' קמא מ"ז ס"ק א)].

אולם שוב מצאתי בשאגת אריה (סי' ו' ד"ה ועל פירושו) שכתב שאילם חייב לשמוע מאחר כיון שיכול לצאת ע"י שומע כעונה, [וכתב עוד שאין זה ענין לאינו ראוי לבילה, דהכא לכתחילה שומע כעונה דמי, וא"צ לקרות בפיו דוקא ואפי' לכתחילה בשמיעה סגי ליה ופיו של חבירו כפיו דמי. וכבר הארכנו בגליון י"ב האם בכה"ג נחשב ראוי לבילה]. וכן בתשובה מאהבה (ח"ב סי' רמב, מובא בכרם שלמה סי' רפה סעי' ב) פקפק על דברי הרדב"ז.

אלא שמדברי המ"ב (סי' סב סעי' ד) משמע דסי"ל כהרדב"ז הנ"ל, שהרי מבואר ברמ"א (שם) שמי שמחמת חולי או אונס אינו יכול לקרוא ק"ש, לכתחילה יהרהר בלבו, ועיין במ"ב (שם ס"ק ז) שכתב שבעצם לא יוצא בזה הרהור לאו כדבור. ולכאורה קשה למה לא העיר דאם איכא אחר, מחויב לשמוע ממנו וכדעת השאג"א הנ"ל. אלא על כרחך דלא חייב לעשות כן, ורק הרהור שבידו לעשות, יעשה לכתחילה, שהרי עתה פטור הוא ואין עלינו לחייבו משום שיכול לצאת ע"י אחר. ושמא תאמר שטעמו של המ"ב שלא כתב כן הוא משום דלא מהני שומע כעונה לק"ש, הא ליתא, שהרי בסי' ס"א (ס"ק מ) נקט שיוצאים ידי ק"ש ע"י אחר וכדעת השאג"א (שם). [ואין לומר דבכה"ג חייב הוא אלא דאנוס הוא על המצוה שהרי כבר כתב באותון דאורייתא (כלל יג) שבמצוות שבין אדם למקום מי שאנוס עליה אינו מחויב כלל שאין הקב"ה מבקש מהאדם רק מה שיכולת. ושכן הוא לפי מש"כ הדרישה (ר"ה ס"ה קח). ועיין במ"ב (סי' צג ס"ק ט) שפסק כסברת הדרישה הנ"ל ועיין מש"כ בסי' ק"ח (סי' ב) בשם הפמ"ג, ועיין במאירי (ר"ה ס"ה כט. ד"ה המשנה ה"ט) ואכמ"ל].

שו"ר בתורת חיים (סופר סי' סב ס"ק א) שדחה דברי השאג"א דהלא כתיב 'ודברת בס', וכיון שלא בר הכי הוא בודאי פטור וכו', דהיכן מצינו שיהיה מחויב א' במצוה שאינו יכול לקיים בעצמו רק ישמע מאחר. ע"כ לעני"ד יותר מסתבר דאינו מחויב כלל בק"ש, ולכל היותר רק בהרהור, וצ"ע, ע"כ. ולכאורה אישתמיט מיניה דברי הרדב"ז שכבר קדמו בזה.

ועיין בהר צבי (ח"א סי' לו ד"ה ובוה אמרת) שהביא דברי הגר"י ענגיל שתמה על דברי

הרדב"ז הנ"ל מהא דחציו עבד וחציו ב"ח, שאת עצמו אינו מוציא, וחייב לצאת ע"י אחרים, ועיין שם מה שתירץ בדוחק. אולם היה מקום לומר דמעיקרא לא קשה מידי, דשאני חציו עבד וחציו בן חורין שצד החירות שבו מחויב אלא שאנוס הוא במעשה הקיום של המצוה כיון שאינו יכול להוציא את עצמו, וכיון דחייב במצוה עליו לבקש מאחרים שיוציאו אותו ידי חובה, משא"כ הסומא אינו בר חיובא כלל במצוה זו אלא שרצונו לחייבו במצוה מטעם שיכולים להוציאו על ידי אחר, על זה כתב הרדב"ז 'דלא מצינו דבר שיהיה פטור ע"י עצמו משום דלא שייך, ויתחייב ע"י אחרים' [ועיין במ"ב (סי' תרט"ז ס"ק ב) שמבואר שמי שאין לו ד' מינים כשרים צריך לטרוח ולברך על של חבירו].

למענה יוצא שחולה שאינו יכול לדבר כלל, פטור מק"ש ומחויבים התלוים בדבור, ואפי' ע"י אחר אינו חייב כדעת הרדב"ז הנ"ל. וש"מ שכן פסק הגרשז"א זצ"ל (הליכ"ש תפילה פ"ז אות ט). ודעתו שה"ה במי שציוהו הרופא שלא להוציא מפיו שום תיבה לזמן מסוים מחמת ניתוח שעבר בגרון, ובלא זה יאבד קולו או יפגע לעולם, ולכן יהרהר בלבו, ויכול גם לשמוע מאחר ויהיה בזה תוספת קיום מצוה.

וכיוצ"ב מצאתי בראשון לציון (ברכות ל"ז ע"ב) שכתב וז"ל: גמ' אמר רבא האי ריהטא וכו' דמחזיא דלא מפשי כו' דובשא עיקר והדר ביה כו' ע"כ - אהכא מוכח הגם דמפשי דובשא דובשא עיקר לא מברכינן אלא אמזונות. ומב"ם בפ"ג מהלכות ברכות כתב וז"ל קמה של חמשת המינים שבשלו בקדירה בין שערבו עם דברים אחרים כו' מברך במ"מ בד"א כשהיה המין הזה חשוב אצלו כו' אבל אם היה אחד מחמשת המינים שערב טפילה כו' אינו מברך אלא על העיקר כו' ע"כ. לכאורה דברי רמב"ם הפך הנשמע בסוגיין והגם דגמר אומר רמב"ם ז"ל וז"ל כיצד היא הטפילה המעורבת כגון לפת כו' שערב בו קמה של אחד מחמשת המינים כדי לדבקו אינו מברך כו' ע"כ. הרי גילה דעתו דלא חשיבי חמשת המינים טפילה אלא הדבקו וכדומה אבל לטעמה חמשת המינים עיקר הגם דתערובתם מרובה, עכ"ז אמאי כתב בתחלת דבריו דברים דמשמע הפך דברי הש"ס, אלא טעם רבינו לומר דמה דאמרינן כל שיש בו מחמשת המינים מברכין במ"מ אין הכונה לומר הגם דתערובתם עיקר כדמשמע מפשטא דסוגייתא דקאמר רב ששת בדין ריהטא דמחזיא דובשא עיקר ואף על פי כן מברך במ"מ, דאם דובשא עיקר לא מצינן לברוכי על הטפל דמשנה ערוכה היא כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ואפילו בחמשת המינים כדקתני מתני' מברך על המליח ופוטר את הפת, אלא היינו טעמא דמברכינן כרהיטא דמחזיא במ"מ משום דסמידיא נמי עיקר, ומואי דאמר דובשא עיקר פי' נמי עיקר, אבל כל דאיתיה בתערובת אחד מחמשת המינים לעולם עיקר נמי הוא, והיינו חידותא דיניא דקמ"ל רב ושמואל, והיינו מה שכתב רמב"ם ז"ל בסוף דבריו וז"ל אבל אם עירב כדי ליתן טעם בתערובת הרי הוא עיקר ע"כ, פי' דאפי' בשיעור נתינת טעם אם לכך נתכוין בתערובתו הוא מחשיב עיקר, אבל בהיכא דמפרידי חמשת המינים וקא חמינא להו דלא אכלי להו אלא טפל, כההיא דמליח ופת עמו דמנכרא מילתא להדיא דודאי טפל, מברך על המליח ופטור. עכ"ל.

איכרא דאכתי תקשי מ"ש המג"א 'והלחם אין בו ממשות ודבר חשוב' [וכיוצ"ב העתיק דבריו המשני"ב הנ"ל בסי' קס"ח ס"ק ס"ב], דמ"מ מה לי אם יש בו ממשות ודבר חשוב או לאו, ולא הל"ל אלא דהלחם טפל לשיכר. ואפשר דהאמת קאמר ד"הכא הלחם טפל דעיקר כוונתו לשתות השכר והלחם אין בו ממשות ודבר חשוב" [וע"כ הוי טפל], אבל אה"נ דאי הוי דבר שהיה בו ממשות ודבר חשוב ואפי' היה נחשב טפל לתבשיל היה פוטר אותו בכרכת התבשיל אע"פ דיש בתבשיל מחמשת המינים. וצ"ע.

נכתב ל"י הרב ש. פ. שליט"א

פניני מוסר

הבטחון בה' הוא מצוה דאורייתא - "... וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם, הוזהרנו בזה שאם יראה האדם צרה קרובה תהיה ישועת ה' בלבבו ויבטח עליה כענין שנאמר אך קרוב ליראיו ישעו וכן כתוב מי את ותראי מאנוש ימות". (שערי תשובה ג, לא - לב)

- "ובו תדבק... אמנם לדעתי היא מצוה פרטית כוללת כל אנשי האומה, כל אחד לפי ערכו... וזהו ענין הבטחון... שכיון שייציר האדם שהוא דבוק להשגחה העליונה מהש"ת, ומרגיש השלי"ת בענייניו יותר ממה שמרגיש האדם בעצמו, ורוצה בהצלחת האדם יותר ממה שחפץ לבב האדם בעצמו... אז האדם בטוח ונח ואינו דואג מאומה לענייניו, כי מה יועיל יכולתו נגד יכולת הבורא הדבוק עמו ומרגיש בהעדויו כביכול, וזה נקרא דבקות". (משך חכמה דברים י, כ)

הבטחון עיקר הכל - "ועיקר נתינת התורה לישראל הוא כדי שישומו בטחונם בה' כמו שנאמר "וישימו באלקים כסלם". וגם כן לספר אחר כך לבניהם, כמו שנאמר "למען ידעו דור אחרון". והוא לפי שעיקר הכל הוא הבטחון השלם והוא כלל כל המצוות כמו שנאמר "ולא ישכחו וגו' ומצותיו וגו'". (הגר"א, משלי כב, יט)

- "וכן המצוות המה תעריג" והן נכללות באחת, כמו שאמרנו "בא חבקוק והעמידן על אחת" והיא הבטחון כמו שנאמר וצדיק באמונתו יחיה". (שם, ל, ה).

נעוד ל"י מחבר סדרת "עבודת המועדים" - לחערות בטל" 6711693

ל"י הרב מרדכי מנחם מנדל בן אברהם יעקב זצ"ל

העלון נתרם להצלחת משפחת גולני ה"ו ולהצלחת בני הקהילה בכל הענינים